

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглядаються питання впровадження на сучасному етапі культурологічної парадигми у систему вітчизняної вищої освіти у контексті європейських стандартів і тісного взаємозв'язку культури та освіти; проаналізовано негативні фактори та суперечності соціально-культурного характеру, на фоні яких відбувається становлення культурологічної парадигми у сфері вищої освіти; досліджено чинники, що актуалізують проблему впровадження культурологічної парадигми; виокремлено вимоги до особистості майбутнього учителя початкової школи у руслі культурологічної парадигми вищої освіти.

Ключові слова: культурологія, вища освіта, гуманітарна підготовка студентів у вищих навчальних закладах, європейські стандарти.

Annotation. The author considers the problems of the implementation at the present stage of culturological paradigm in system of domestic higher education in the context of the European standards and close relationship between culture and education; analyzed negative factors and contradictions of the socio-cultural nature, against which there is a formation of cultural paradigms in the field of higher education; studies the factors which actualize a problem of introduction of a cultural paradigm; allocated requirements to the personality of the future teacher of elementary school in the mainstream cultural paradigm of higher education.

Keywords: culturology, higher education, humanitarian training of students in higher educational establishments, European standards.

Концентруючи у собі найкращі здобутки цивілізації, її матеріальні та духовні надбання і цінності, культура визначає величину розвитку самої людини – як індивідуальності, суб'єкта соціокультурного життя, фахівця у певній сфері знань. Водночас культура формує особливе середовище, в якому зростає людина як особистість, виявляються її інтереси і потреби, створюється певна ієрархія цінностей.

Унікальність культури як фактору розвитку суспільства і людини є незаперечною. Однак на сучасному етапі, зважаючи на зміни в соціально-економічній сфері країни, потреба у створенні нової освітньої парадигми, в якій центральну роль відіграють культурологічні цінності, особливо актуалізується. Виняткова роль у цьому контексті належить системі вищої освіти, яка «завжди була і є епіцентром культури», її своєрідним «каталізатором» [5].

Варто зазначити: культура не просто формує особистість, а «надає людині право вибору», «пропонує широкий асортимент еталонів людини і її поведінки (від споживача підробок масової культури до носія і творця істинних шедеврів)» [10, с. 137]. Але те, яким буде цей вибір у багатьох аспектах, визначається рівнем освіченості особистості. Адже саме «освіта забезпечує своєрідне наповнення культурою всієї людини, формування її інтелекту і почуття здатності до дії» ([8, с. 85].

Пошуки інноваційних моделей вищої освіти у відповідності до вимог соціокультурного розвитку суспільства на сучасному етапі здійснено у працях вітчизняних та зарубіжних науковців (М. Аріарський, В. Біблер, Т. Єрмакова, О. Зеленська, І. Зязюн, Т. Іванова, М. Качан, П. Кендзьор, В. Кремінь, Л. Кондрацька, Н. Ничкало, М. Нікандров, О. Пехота, В. Орлов, В. Радкевич, О. Рудницька, О. Савченко, В. Сова, Ф. Собянін, П. Флоренський, О. Шевнюк, Є. Шиянов). Проте, незважаючи на чималу кількість наукових публікацій, доводиться констатувати інертність впровадження інновацій на фоні зростаючої потреби у впровадженні культурологічної парадигми та підвищенні рівня вітчизняної освіти до європейських стандартів. Означені чинники зумовлюють актуальність вибору теми даного дослідження.

Мета публікації – проаналізувати особливості культурологічної парадигми вищої освіти на сучасному етапі у контексті тісного взаємозв'язку культури і освіти та європейських стандартів.

Необхідність посилення культурологічної складової освіти стає вимогою часу. Разом з тим, доводиться констатувати факт: становлення культурологічної парадигми у сфері вищої освіти відбувається на фоні негативних факторів і суперечностей соціально-культурного характеру. З-поміж них особливої ваги набувають: «зниження якості освіти через «культурне старіння» змісту і форм, порушення принципу їх культуровідповідності; недостатність культуромісткості змісту освіти, домінування «знаннєвого» підходу на шкоду «ціннісному»; недооцінка взаємодії освіти й культури, невміння учителів застосовувати культурологічні методи навчально-виховної діяльності; низька культурна грамотність переважної більшості випускників шкіл, які в подальшому житті не здатні забезпечити культуру сучасного виробництва, високу якість життєдіяльності» [9, с. 9].

Нова культурологічна парадигма освіти постає як система, що враховує соціальні зміни і задає новий алгоритм соціалізації, у тому числі і особливості інкультурації людини [14], об'єднує не лише просвітницькі функції, а й відображає простір культури, відповідаючи її змісту і формам своїх основних змістових і структурних параметрів, та долає установку на пасивну соціальну адаптацію [7].

Роль освіти як домінанти у розв'язанні глобальних проблем, які переживає людство, а й у формуванні духовних підвалин нової цивілізації [10, с. 15] є винятковою. Взаємообумовленість та тісний зв'язок освіти і культури проявляється у тому, що освіта є складовою частиною культури, а, з іншої сторони, впливає на розвиток культури, збереження і примноження цінностей.

Актуалізація культурологічної парадигми освіти пов'язана із цілою низкою факторів, поміж яких уваги заслуговують демографічні процеси (гіперурбанізація, міграція) – і як один із наслідків – криза національної ідентичності, соціокультурна маргіналізація суспільства – і в результаті – втрата здатності протиставляти своєму світогляду загальноприйнятий в рамках держави, нації, етносу, а також технологічний детермінізм [3] і підвищена конкуренція на ринку освітніх послуг.

У працях відомих науковців все частіше звучить теза про необхідність повернення освіти у контекст культури задля осягнення культурного сенсу професії. Однак, яким повинен бути фахівець у XXI столітті? І яку роль у реалізації новітніх завдань відіграє культурологічна концепція вищої освіти? Поза всяким сумнівом, це повинна бути особистість, що виокремлюється з-поміж інших яскравою індивідуальністю, є вільною від стереотипів, здатна до культурного саморозвитку і поєднання функцій суб'єкта як освіти, так і культури.

Важливою особливістю реалізації культурологічного підходу є врахування положень принципу культуровідповідності, згідно з яким зміст професійної освіти має бути адекватний сучасній культурі, її особливостям [12]. Як зауважує А. Флієр [14], культурологічна парадигма освіти зорієнтована на те, щоб людина навчилася сприймати навколишнє середовище соціальної реальності як одночасне і суперечливе сусідство різних тенденцій соціокультурного розвитку, поміж якими потрібно здійснити самостійний вибір. Основні завдання культурологічної парадигми освіти постають як сприяння розвитку особистості людини, її суб'єктивного потенціалу, духовному становленню, ядром якого є індивідуальні властивості, що визначають міру її свободи, гуманності, духовності, толерантності, культуротворчості [13].

Відтак, фахівець XXI століття має бути розвинутою особистістю: вільною, гуманною, духовною, культуротворчою, орієнтованою на національні та загальносвітові культурні цінності, здатною до творчої самореалізації в світі культурних цінностей, готовою до моральної саморегуляції та адаптації в соціокультурних умовах, що швидко змінюються» [4]. Насамперед, мова йде про самодостатню особистість, здатна до ефективного саморозвитку, що проявляє себе як суб'єкт, а не об'єкт соціального буття, вільно реалізує себе у динамічному світі, приймає та розуміє чужу точку зору, є включеною у ситуацію діалогу, співпраці, спільної дії, творчості [2].

У контексті розв'язання проблем сьогодення дещо змінюються акценти основних проблем сучасної освіти. Особливої ваги набуває питання підготовки не стільки гармонійно розвиненої особистості учителя, стільки особистості, що постійно прагне до гармонії, не стільки людини усесторонньо розвиненої, стільки мобільної, здатної до постійного саморозвитку і самовдосконалення [1, с. 8]. Відтак, учитель не обмежується рамками певного предмету і відповідної наукової дисципліни, не ставиться до учнів лише функціонально, а допомагає розвинути людину в людині, сформувавши механізми саморегуляції, самозахисту, самовиховання, все те, що так необхідно для ефективної взаємодії із іншими людьми, природою, цивілізацією [6, с. 14].

Реалізація таких завдань породжує доцільність побудови нової інноваційної культурологічної парадигми, в якій провідна роль буде належати особистості, яка здатна реалізувати себе в надскладних умовах сучасного світу і вміє швидко і максимально ефективно адаптуватися до змін та інновацій. Це – вимога часу, необхідна умова розвитку освіти відповідно європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Бабошина Е.Б. Человек культуры как запрашиваемый образ личности в образовании: монография / Е. Бабошина. – Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та, 2013. – 266 с.
2. Видт И.Е. Культурологические основы образования: монография / И. Видт. – Тюмень: Изд-во ТГУБ, 2002. – 164 с.
3. Высшее образование для XXI века: материалы V международной научной конференции (Москва, 13–15 ноября 2008 г.): Доклады и материалы. Секция 9. Высшее культурологическое образование. Часть I / отв. ред. А. В. Костина (изд. 2-е., исправленное) — М.: Изд-во МГУ, 2008. – 102 с.
4. Грозна, Н. З. Культурологічні засади інженерної освіти / Н. З. Грозна // Гуманізм та освіта: збірник матеріалів X міжнародної науково-практичної конференції м. Вінниця, 14 - 16 вересня 2010 : присвячена 200-річчю від Дня народження М.І. Пирогова та 50-річчю ВНТУ / МОН України, НАПН України, ВНТУ, Новий університет Лісабону. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2010. – С. 71-72.
5. Гуманітарна складова технічної освіти у ВНТУ / Під ред. Т. Б. Буяльської та О. В. Зінько. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – 126 с.
6. Гуманитарная культура личности — основа и цель современного образования: монография. – СПб.: Изд-во «Союз», 2008. – 114 с.
7. Запесоцкий А.С. На пути к культурологической парадигме образования /А. Запесоцкий, В. Межуев, К. Разлогов, А. Флиер // Ученые записки Санкт-Петербургского научно-образовательного культурологического центра. Выпуск 1. Культурологическая парадигма современного образования. – СПб.: Изд. СПбГУП, 2012. – 567 с.
8. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

Розділ 4

Психолого-педагогічні основи впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання і виховання студентів вищих навчальних закладів

9. Кутузова Г. Актуальні проблеми культурологічної підготовки студентів університетів / Г. Кутузова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – №19. – с. 9-12.
10. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. – 460 с.
11. Поплавська Т.М. Університетська освіта в ХХІ столітті / Т. Поплавська // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія. – 2011. – Т. 24 (63). – №3-4. – С. 136-142.
12. Радкевич В.О. Культурологічні засади професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел / Валентина Радкевич // Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст. Кн. 1: зб. наук. праць / ред. кол. : гол. ред. М.І. Степаненко, упор. і відп. ред. Є.А. Антонович, В.П. Титаренко та ін. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. – С. 110-117.
13. Социальное воспитание детей в культурологической парадигме образования: монография / Л.В. Коломийченко. – Пермь: ПГПУ, 2008. – 154 с.
14. Флиер А.Я. Культурология для культурологов: учебное пособие. – М., МГУКИ, 2009. – 705 с.